

Рецензия
 на
 дисертационния труд
 за присъждане
на образователна и научна степен „доктор”

на тема:

*“Някои естетически, артикулационно-фонетични и ансамблови
проблеми в интерпретацията на “Lied” от епохата на романтизма и
постромантизма – XIX и началото на XX век”*

Докторант: доцент Албена Кехлибарева-Стоянова

Рецензент: проф. Илка Попова

Камерното музициране и идентификация го високо художествен жанр на авторската песен - “Lied” /обект на изследване на настоящата докторска дисертация/ е уникален микрокосмос. Той е необятна емоционална, философска и езотерична вселена, градивно съчетаваща в себе си предизвикателството на имагинерните духовни пространства и извечния стремеж на посветените към просветление и извисяване.

Именно, камерният интерпретатор с безпогрешната си творческа и човешка интуиция е призван да улови и предаде най-финните и изящни като психологически рисунък, душевни импулси и движения, за да достигне до крайната си цел - човешкия универсум.

Албена Кехлибарева е един от творческите прецеденти в камерната практика, съчетаваща певеца и пианиста, вокалиста и акомпаниатора, постигайки баланс в изпълнението си.

Оформя се и изгражда в семейство със значими културни традиции и артистична атмосфера – майка ѝ е поетесата Надя Кехлибарева, а баща ѝ е лекар, меценат, ценител на изкуствата, с много специално отношение към музиката. Професионалният ѝ път започва в град София, където през 1976 г. завършва НМУ “Любомир Пипков” със специалност пиано, а през 1980 г. се дипломира в два факултета на БДК /днес НМА “Проф. Панcho Владигеров”/- вокален със специалност “класическо пеене” в класа на проф. Илия Йосифов и в инструментален - специалност “пиано” като възпитаничка на проф. Лили Атанасова и акад. Атанас Куртев. Придобива и магистърска степен по специалността “камерно и канататно-ораториално пеене” през 1982 г. във Висшето музикално училище “Ханс Айслер”, Берлин, след което продължава своето професионално израстване, като усъвършенства знанията и уменията си в сферата на камерното музициране. Ето защо, през 1984-1985 г. специализира във Висшето училище за музика, Мюнхен /специалност “Lied” при проф. Лоре Фишер/, а през 1991 – 1992 г. и във Висшето училище - Виена – специалност “камерно пеене и камерна музика” при проф. Ерик Верба, проф. Леополд Спитцер. Активен участник е в редица майсторски класове: Норвегия “Рингве” за барокова музика, “Моцартеум” – Залцбург – 3 пъти, Ваймар – 4 пъти, Гера – Амстердам – за интерпретация на съвременна музика.

Певицата започва да се изявява като солист на оперната и концертна сцена. В периода 1982 – 1984 г. е солист на оперните театри в гр. Нордхаузен и Хале – Германия, като в репертоара ѝ са ролите на Кармен, Керубино, Фатиме, Йокаста от “Едип-цар” на Стравински. Едновременно с оперните си участия осъществява концертна дейност в много градове на Германия /по това време е в договорни отношения с Кюнстлер агентур – Берлин/.

От 1990 до 1995 г. е концертираща певица /държавен артист/ към Обединение “Музика” и е солист на редица водещи български симфонични оркестри. С някои от

тези състави реализира световните премиери на оркестрови песни от Волф и Регер, а също и на творби от български композитори. Като член на Обединението “Musica Sacra” – Берлин, от 1993 г. участва в ежегодни мисионерски концерти в полза на децата от третия свят, състояли се в прочути германски и европейски катедрали – Берлин, Мюнхен, Дрезден, Флоренция и др. През 2006 г. е избрана и в редакционната колегия на “Musica Sacra”, като е включена в селекцията на национални и международни проекти.

Кандидатката има разнообразна концертна и звукозаписна дейност. Осъществила е многобройни концерти, като значителна част от тях са рецитали за глас и орган, за глас и пиано, със симфонични и камерни оркестри, в почти всички страни на Европа, а също и в Китай, Монголия, Япония. Над 20 са издадените CD и DVD дискове на певицата от издателските къщи “Балкантон”, “Orpheus”, “Mitiel”, “OEZB-Berlin”, “Acropolis”. Те включват солови изпълнения и изпълнения с камерни състави, като творбите обхващат композитори от Ренесанса до съвременността. Дисертантката осъществява над 40 предавния /EBU/ за Радио BBC в Европа, САЩ, Третия свят.

Удостоена е и с редица награди между които:

- a.) Първа награда от Международния конкурс “Хugo Волф” – Виена, 1992 г.;
- б.) Втора награда за камерни дуа – глас и орган, Мюнхен;
- в.) Първа награда по камерно пееене – Любек;
- г.) Специална награда “Ели Амелинг-Сент Хертогенборш” – Холандия.

Педагогическата дейност на кандидатката започва през 1985 г. като хоноруван преподавател по класическо пееене в СМУ “Любомир Пипков” – София, а от 2001 г. е преподавател по камерно пееене, вокална интерпретация, камерна музика, философия на музиката, вокални ансамбли в НБУ. През 2005 г. се хабилитира като “доцент” и осъществява ежегодни майсторски класове “Das Deutsche Lied – Aspekte” в Германия, Финландия, Австрия.

Успоредно с изпълнителската си практика и педагогическа дейност, авторката се вълнува и от теоретичните проблеми на камерното вокално изкуство, обогатявайки параметрите на певческото си и педагогическо майсторство и в научна насока.

Адмирирам, и като вокалист, и като педагог, дисертационния труд доцент Албена Кехлибарева *“Някои естетически, артикулационно-фонетични и ансамблови проблеми в интерпретацията на “Lied” от епохата на романтизма и постромантизма – XIX и началото на XX век”*. Разработката чрез детайлрен и многопланов анализ изследва, систематизира и типологизира художествено-естетическата уникалност на жанра на *“Lied”*, като интегрален концепт/модел, детерминиран от непрекъснато променящата се историческа, социална и културна ситуация. Дисертантката поставя акцента върху стилистичните, лексикалните специфики и творчески завоевания на авторската художествена песен, чрез поставените и разработени интерпретационни проблеми, пряко произтичащи от духовния микро и макрокосмос на романтизма и постромантизма като цяло, и в частност на сетивността, в проекцията ѝ на изходна база и задвижващ емоционално-психологически механизъм.

Централно място в изследванията заема песенното творчество на Хugo Волф и Макс Регер, дръзките новатори, разчули статуквото и предифинириали естетическите норми.

Представената научна разработка е ценна, не само с предмета си на изследване, поставени цели, задачи, приноси, но и от гледна точка на теоретичното обогатяване на българската вокална педагогика, посредством изпълнителската и педагогическа практика на съвременните ѝ изявени представители. Тематичната обвързаност на докторантурата с концертните програми и записи, включващи песни на Волф и Регер е индикация за задълбочено навлизане в проблематиката, внася допълнителен елемент на автентичност и откривателски пламък.

Дисертационният труд „Някои естетически, артикулационно-фонетични и ансамблови проблеми в интерпретацията на “Lied” от епохата на романтизма и постромантизма – XIX и началото на XX век“ е от типа „теоретико-приложен“, като се състои от 323 страници, включително 51 музикални примера, 42 изображения, 11 копия от ръкописи и е структуриран в: увод, пет глави, заключение, приложение – списък на селекционирани студийни записи от Фонда на БНР с отношение към научната разработка. Библиографията наброява общо 255 заглавия: 229 печатни и интернет източника, от които 101 литература на кирилица и 128 на латиница; 18 дисертационни труда на кирилица и 8 на латиница. Използвани са: 119 препратки към научни текстове, статии, монографии и изследвания, както и издания на CD, 279 линка към записи на изпълнители. Изведени са научните приноси, налице са и необходимите публикации по темата.

Уводът формулира темата на разработката, набелязва обекта на изследване /пространството на жанра “Lied”, ясно дефинира целта: *извеждане на изпълнителската позиция към проблематиката пред мащабността, значимостта и актуалността на жанра “Lied”, както и поставянето на преден план на фундаменталното значение на висшата поезия, принадлежаща на жанра, поставя и отделните задачи.*

Дисертантката визира и използваните методи при своето изследване - универсални: анализ, обобщение, индукция, дедукция, аналогия и др., и частните аналитични: издирване и проучване на статии, критика, записи. В емпиричната част доминира историческия подход, а в приложната – аналитичния, като водещи са звуковите материали /документални и студийни/, писмените източници – статии и публикации, научни трудове и доклади.

Първа глава е разделена на две подглави и е поднесена като интегрално изследване на жанра “Lied”.

Първа подглава внася яснота и прецизира етимологията, историческия статус и художествено-естетическите параметри на понятията “Kammemusik” и

“Kammersanger” от гледна точка на тяхната самостоятелна поява, концептуализиране, прям предтеча, обмен и взаимовръзки с “Lied”.

Втора подглава е ситуирана в културологичен аспект и се спира на процесите провокирали създаването на жанра и изначалната му обвързаност с поезията.

Очертани са трите посоки оформили художественото битие на жанра: духовната или сакралната музика; дворцовата, концептуализирана операта в края на XVI в., като пряка или косвена релация по отношение развитието на жанра “Lied”; и третата, с корени в народните певчески форми. Дисертантката не само проследява кривата на преобразуване и изкръстализиране на жанра - от времето на менезингерите, “галантните стилове” и виенската класика до собствения му смел и дързък полет, но изследва и навлизането му в творческото пространство на композиторите от различни националности, култури и езици - включително и български.

Втора глава е поднесена като естетико-исторически обзор, разположена е в общо 4 подглави и фокусира вниманието конкретно върху развитието на жанра “Lied”, през първата половина и средата на XIX век.

В първата подглава е отделено място на най-значимите творци и опуси, представителни и знакови за жанра, довели до пълната му еманципация от другите сценични изкуства и обособяването му като концепт/модел със собствена естетическа територия, норми и правила. Дисертантката приема варираната песенна форма на Шуберт за гранична при отделянето от фолклорната песен, отчита и разширена роля на клавирната партия, която от съпровод с елементарни основни хармонични функции придобива самостоятелност и автономност.

Доцент Кехлибарева проследява релацията вокална партия – клавирен съпровод и при Роберт Шуман и достига до извода за новото значение /значително по-автономно, отколкото при Шуберт/, на клавирната партия. Шуман е разгледан като предтеча на лайтмотивната техника и новатор - по отношение на хармоничния език, на декламативно-вокалната изразност и предпочтитанието му към съвременните с по-субективна, романтична светочувствителност поети.

В подглавата е отделено място и на Клара Шуман, Менделсон, Вебер, Лист, Брамс, Шпор, Корнелиус, Льове, Йенсен, Шопен, Григ. Всички тези композитори, според дисертантката възраждат слововата песен и я издигат до висотата на жанра “Lied”, като разширяват неимоверно географските ѝ граници и сътворяват един нов свят на чувства, прозрения и послания.

Метафоричното значение на “ключовата дума”, като носител на най-голямо напрежение и натрупана словесна енергия в образността на вокалната форма “Lied”, е обект на изследване във *втора подглава*. Съществена предпоставка дисертантката открива в особената музикалност и в дълбоката символика на поезията, сътворена от Гьоте, Хайне, Мьорике, Шилер и др. Дешифрирането на поетичния текст чрез отделяне на смисъла от чисто инструменталната, езотерична изказност, проектира според изследванията на дисертантката известна ѹерархия в словесния изказ и оформяне на словесни категории като “ключова дума” /лична метафора/.

Трета подглава проследява естетическата обвързаност и приемственост по отношение на фразировката, пряко произтичаща от “Viennese Style”, като осветява обстоятелствата, които провокират и довеждат до естественото проявление на тази надстроечна категория, достигнала най-изтънчените си измерения при Моцарт. Изследвана е зависимостта на някои естетически норми по отношение на фразировката. Според анализа на дисертантката подобна фразировка носи инструментален характер, а приносът на виенските класици е в имплантирането ѝ във вокалната музика. Авторката проследява не само приемствеността по отношение степента на нюансирането ѝ при Моцарт, Шуберт, но и проявленето ѝ през следващите епохи, включително и в творчеството на някои български композитори.

Четвърта подглава разглежда пеенето /на даден език/ като художествен акт и високо стойностно въздействено изкуство. Тя застъпва тезата, че пеенето на немски език е най-висш израз на поетичната еманация.

Ценни и полезни от фонетичен и интерпретационен аспект са класификацията и характеристиките на гласните и съгласните в немския език, строгата специфика при звукообразуването и звукоизвличането, както и съпоставките с българския език.

Особено интересни от фонетично естество, но ситуирани през призмата на естетическия ракурс и измеренията разгледаните специфики на пресътворявания образ и художествената интерпретация. Доцент Кехлибарева достига до извода, че именно в пеенето, поезията изживява своята висша, безгранична еманация.

Трета глава представлява мащабно и респектиращо, с *приносен характер* изследване на песенното творчество на Хugo Волф – “*определен да носи венеца на един от най-значимите композитори на песента за всички времена*”. Проследени са факторите с решаващо значение, оформили духовните пристрастия и творческа вселена на композитора. Подчертан е здравия фундамент на наследството и традициите, пряко произтичащи от Шуберт, Менделсон, Льове, Шуман, Лист и особено на Вагнер – абсорбиращи и новаторски преосмислени от Волф.

Направен е опит за класификация на вокалното наследство, достигащо впечатляващия брой от 370 песни, издигнали жанра “*Lied*” до непознати за музикалната история и практика художествено-естетически висоти.

Дисертантката /през ракурса на изпълнителя/ откроява специфичното и уникалното в песенното творчество на Хugo Волф. Отделено е внимание и на мелодичната графика, на психологическото пресътворяване на поетичния образ в музикален еквивалент, на типично Волфовския музикален език. Акцентирано е върху качествения скок и прелом, превърнал специфичното изкуство на Волфовата “*Lied*” в една симфонична поема.

Лайтмотивната техника в контекста на Хugo Волфовата речитативност и кантилена е предмет на изследване в *първа подглава*.

Дисертантката извежда и 3-те най-типични особености на лайтмотивната техника при Волф. 1.) *аугментириян словесен образ*; 2.) *контрапунктни гласове, отделящи се от*

често хармоничния съпровод; 3.) пълно следване на текста при неповторяемост на нито една.

Кехлибарева отправя своите препоръки към певците занимаващи се с песните на Волф, като насочва фокуса на внимание върху “проблемните зони” - дълбоко психологизираната музикална изразност, кодовото интоационно движение, хармоничните модулации и специфичното късноромантично гласоводене, всички те базирани и извлечени от прекия й теоретичен и практически опит.

Втора подглава се спира на модификацията или по-точно на сублимацията на даден поетичен текст, разглеждана като социативен музикален еквивалент и като катализатор, довеждащ до нови съотношения в баланса между поезията и музикалната изразност. Авторката проследява и отдава дължимото на двата пътя по които се развива жанра “Lied”, а именно духовната или “органовата песен” и светската – “симфоничната поема”. Обхванат е и историческият контекст на епохата, в която процъфтява “Lied”. Според г-жа Кехлибарева това са обективните подбудителни причини и фактори, залегнали в основата на създадения от Волф нов стил на хармонична изразност.

Трета подглава се спира, от позицията на изпълнителския прочит, върху някои особености на вокално-клавирния стил при зрелия Хugo Волф и пряко свързаните с тях нови интерпретационни възможности. За целта е изследван на дълбинно ниво процеса на съотношението между вокалната и клавирната партия в “Lied” през нейния късноромантичен стадий чрез определянето ѝ като жанр на триединството – поезия, озвучена или доизказана във вокалната и клавирната партия.

Място в тази подглава е отделено и на забележителните Волфови вокалисти, сътворили интерпретационните образци между които - Елизабет Шварцкопф, Валтер Лег, Криста Лудвиг, Херман Прай, Дитрих Фишер-Дискау и др.

Развита е и защитена тезата, визираща поезията като подбудителна причина “Lied” да се отдели от операта и концертната ария. Безспорните доводи и корени, дисертантката открива в самата природа на “Lied”, по своята същност минимализирана оперна

драматургия, и достига до извода, че именно минимализацията съвместно с поезията издига жанра на авторовата художествена песен във висша поетична еманация.

Четвърта глава разглежда творчеството на композитора Макс Регер. Отделено е специално място на прякото благотворно влияние на Хуго Волф върху соловото му песенно творчество, ситуирано в сложния многопластов контекст и значение на жанра “Lied”.

Авторката очертава характерните особености на Регеровата песен – /обгърната от религиозната противоречивост и дълбок вътрешен трагизъм/, обединяваща в себе си - условното и неконвенциално третиране на словесния текст, красивата мелодика, строфичността на народната песен, сложното преплитане с контрапунктни гласове, идващи от клавирната партия в контекста на сложния регеровски хармоничен език. Тя ясно дефинира трите вида “Lied” – клавирна, органова и оркестрова.

Г-жа Кехлибарева проследява процеса на проникване на музиката на Макс Регер в източноевропейската култура и по-специално в славянската, както и обособяването на трите периода в разпространението на музиката на Регер в България, и творците дали своя принос при изпълнението на този трудно достъпен и не лек за изпълнение Регеров песенен стил.

Пета глава изследва корелацията слово – музика в “Lied”, според дисертантката, в дълбока връзка с развитието на съотношенията между вокалната и клавирната партия. Тя извежда тезата, че както те са подчинени на историческите преминавания и трансформации, така и корелацията слово – музика изживява различни периоди, като се развива в по-голяма част от случаите от прости взаимоотношения към постепенно усложняване. Артикулирани са някои характеристики, категоризиращи степените “инструментация” на песента до проявленето на процеса “симфонизация” на песента, както и обратната връзка “лидеризация” на симфонията.

Дисертантката разглежда и особения вид “вокални цикли”, съставяни от самите изпълнители-тълкуватели при вокалните рецитали /“Liederabende”/, както и на някои от

свързаните с тях изпълнителски практики, спомагащи образуването им - като техниката на колажа, постигната чрез новото структуриране и обозначимост.

Заключението е своеобразна рекапитулация на изследваните в дисертационната разработка - епоха на късния романтизъм в музиката и развитието на жанра "Lied", посредством вникването в техния алгоритъм като дадено явление, в контекста с мястото им на проявление не само в исторически аспект, но и в цялостния живот на социума.

Очертана е стилистиката и лексиката на емблематичните новатори на жанра на авторовата художествена песен "Lied" - Волф и Регер.

Разграничени са и трите относително константни нива в изкуството на интерпретацията.

В заключение, от позицията на камерен и концертно-ораториален изпълнител, с дългогодишна концертна и звукозаписна дейност, Албена Кехлибарева споделя творческото си верую – "*концертът като социален акт е диалог*".

Като обобщавам дотук считам, че дисертационният труд отговаря изцяло на изискванията за характера на научните приноси: новост за науката, обогатяване на съществуващите знания и приложението им в практиката.

Между важните приноси на разработката, бих искала да открай и особено да подчертая, че:

- за първи път в българската вокално-педагогическа литература предмет на панорамно изследване е пространството на жанра "Lied" /с акцент върху късноромантичния му период/, ситуиран както в културологичен, така и в изпълнителски аспект

* труда е със съществен принос в изследването и популяризирането на вокалното творчество на Хugo Волф и Макс Регер - емблематичните творци на "Lied", както и по отношение на трайното вписване на песните им в концертната и вокално-педагогическата практика в България.

* приносна е конституираната взаимозависимост между нивата на вокалната и клавирната партия в късноромантичната "Lied с оглед на изпълнителските практики, както и дефинираните параметри на корелативната връзка слово – поезия, отличаваща в исторически аспект жанра "Lied от операта и ораторията.

* включените в част от разработката анализи на песни, могат да бъдат полезни и ценни за изучаващите класическо пеене, изпълнители и вокални педагози.

- приносни са многобройните премиерни изпълнения и записи за България на творби от Волф и Регер, реализирани от дисертантката.

Въз основа на всичко казано до тук, заключението ми е, че дисертационният труд "Някои естетически, артикулационно-фонетични и ансамблови проблеми в интерпретацията на "Lied" от епохата на романтизма и постромантизма – XIX и началото на XX век" с мащабния си обхват и утилитарност, е значима и представителна разработка, със сериозна научна стойност, с безспорен приносен характер и отговаря на законовите изисквания.

С убеденост препоръчвам на почитаемото Научно жури да присъди на доцент Албена Кехлибарева-Стоянова образователната и научна степен "доктор".

03. 09. 2015 г.
гр. София

Рецензент:
Проф. Илка Попова